



## Ἡ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

(Ἐκ τῶν τοῦ Νικολάου Θωμαζέου)

Ἀπὸ τὸ φλογερὸ σύγγραμμά του « Ἡ θανατικὴ κατὰ δικήν ἐνός Ἰταλοῦ ἢ τὴν Κέρκυρα » 1855, ὅπου, μαζί με πολλὰ ἄδικα καὶ πικρὰ γιὰ τὴν Κέρκυρα, λάμπουν σελίδες ζωντανῆς εὐγνωστῆς ἀτίμητης. Ὁ Θωμαζέου, ἔξοχος πεζογράφος καὶ ποιητῆς, καὶ συνθέτης τοῦ ὀνομαστοῦ Λεξικοῦ τῶν Ἰταλικῶν συνωνύμων, ἔς τὰ δυστυχισμένα χρόνια τῶν ἐθνικῶν ἀγώνων τῶν Ἰταλῶν ζώντας, καθὼς τόσο ἄλλοι, μεταξύ μας ἐξορίστος, ἀγάπησε θερμότερα τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴ γλῶσσα της, ποῦ εἶχε σπουδάζῃ ἀπὸ τὸ 1840 μετὸν Ἀνθίμο Μαζαράκη, καὶ ἐφανέρωσε τὸν ἐθνουςιασμὸ του μετὸν εὐεργετικὴ φλόγα τοῦ λόγου του, πληρόνοντας πλουσιοπάροχα τὴ χάρι τῆς φιλοξενίας, ποῦ τοῦ πρόσφερε ἡ γῆ μας, μετὸν χροσάφι τῶν συμβουλῶν του καὶ μετὸν ἔργα φιλολογικὰ ποῦ ἀφίνουν ἀθάνατὴ ἔς τὴν Ἑλλάδα τὴ μνήμη του. Εἶχε ἐκδώσῃ πρὶν τῆς ἐξορίας του τὰ « Τραγουδιὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ », πλουτισμένα μετὸν ὠραία ἐξηγητικὰ καὶ καλαισθητικὰ σχόλια, καὶ μαζί τοὺς « Σπινθῆρες » του δείγμα καὶ τοῦτο θερμὸ τῆς ἀγάπης του, ὅπως γνωρίζουν ὅσοι ἐδιάβασαν τὴν ὠραία ἀπλοελληνικὴ μετάφρασι τοῦ Ἰουλίου Τυπάλδου καὶ κατόπι μαζί μετὸν ἄλλα θαρρυντικὰ ἄρθρα γιὰ τὸ Σολωμὸ, γιὰ τὸν Τερτσέτη, γιὰ τὸ Βαλαωρίτη καὶ ἄλλους, ἐδημοσίευσε τὰ « Σερβικὰ τραγουδιὰ » μεταφρασμένα ἔς τὴ γλῶσσα μας μετὸν ἀγνή ἐκείνη Ἑλληνικὴ μορφή, ποῦ δὲν θὰ ἤμποροῦσαν νὰ ἐπιτύχουν καλῆτερα οἱ ἀξιώτεροι Ἑλληνας. Ὅσοι γνωρίζουν τὴν ὠραία θέσι, ποῦ δίνουν τοῦ Θωμαζέου ἔς τὰς φιλολογίας τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ αὐτὰ καὶ τὰ ἄλλα πολυάριθμα ἔργα του, εὐκόλα θ' ἀναγνωρίσουν, ἐλπίζω, καὶ τὸ δικαίωμα, ποῦ εἶχε, νὰ πραγματευθῇ μετὸν πάθος ἕνα ἀπὸ τὰ ζωτικώτερα ἐθνικὰ μας ζητήματα, καὶ τὸ κύρος ἀκόμη ποῦ πρέπει νὰ ἔχη ἔς αὐτὸ μεταξύ μας ὁ λόγος του.

### Ὁ Μεταφραστῆς

Ὅσοι δὲν στέργουν καὶ δὲν καταδέχονται νὰ γράψουν τὴ γλῶσσα ποῦ λαλεῖ ὅλη μέρα τὸ ἔθνος τους, δικαιολογοῦνται καὶ λέγουν ὅτι εἰς ὅλους τοὺς καιροὺς δύο γλώσσαις ἐστάθησαν, ἡ μία τῆς ὀμιλίας, ἡ ἄλλη γραμμένη ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ τῆς ζωντανῆς ὀμιλίας εἶναι γλῶσσα δίγλωσσος εὐγένεια, ἀνάξια νὰ γράφεται, ὅτι γιὰ τοὺς Ἑλληνας εἶναι φιλοδοξία συγχορημένη καὶ νόμιμη ν' ἀνεβοῦν ἀγάλι ἀγάλι ἔς τὴ γλῶσσα τοῦ Δημοσθένους καὶ νὰ συνάξουν τὰ σκορπίσματα τῶν αἰώνων. Ὅσοι ὁμως στοχάζονται πῶς ἡ γλῶσσα ποῦ ζῆ εἶναι ζωντανή, καὶ ἡ νεκρὴ νεκρὴ, ἀπαντοῦν ἀπάνω κάτω τ' ἀκόλουθα.

Ὅχι οἱ γλώσσαις εἶναι χυδαίαις (βλασφημία ποῦ πληγώνει τὴν κοινὴν αἴθησι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ), ὅχι οἱ γλώσσαις εἶναι χυδαίαις ποῦ λαλεῖ ὀλόκληρος ἕνας λαός, ἀλλὰ χυδαία εἶναι τὰ συνθηματικὰ ἰδιώματα ποῦ ὀλίγοι ἄνθρωποι φτειά-

νουν γιὰ ξεχωριστὴ δική τους ὠφέλεια. Ἄνθρωποι ποῦ ἢ εἶναι μικροὶ καὶ φτωχοὶ ἔς τὰς ἰδέαις, ἢ γιὰ νὰ ξεφύγουν κλεφτὰ ὥστε νὰ μὴ τοὺς νοήσουν ἄλλοι ποῦ τοὺς παραφυλάγουν ἢ τοὺς προσέχουν, ἢ σύντροφοὶ τους, συμφωνοῦν νὰ μεταχειρίζονται λόγια καὶ τρόπους μετὸν νόημα ἄλλο παρὰ τὸ συνηθισμένο, μόνοι αὐτοὶ ἤμποροῦν νὰ στέρξουν τὸν παράλογο καὶ βάρβαρο ζυγὸ τῆς συνθηματικῆς ὀμιλίας καὶ αὐτὸ συμβαίνει ἔς τοὺς στρατώνες καὶ ἔς τὰ κοινοβία, ἔς τὰ κελιά τῶν μοναχῶν ὅπου ἔχουν φθαρμένα τὰ ἦθη, ἔς τὰς φυλακίας καὶ ἔς τὰ κότεργα. Οἱ ἄνθρωποι οἱ ἐλεύθεροι, ποῦ ἔχουν χρεία νὰ φανερώσουν νοήματα ἄθρα, σημαντικὰ καὶ εὐγενικὰ καὶ ὠραία, ζητοῦν τὰς καθαρώτε- ραις, τὰς γνωστότεραις λέξεσι, ποῦ ὡσὰν αὐλάκι, ποῦ ἐκατασκευάσῃ ἡ τέχνη, νὰ κατεβάξουν γοργὸ τὸ ρέυμα τοῦ αἰσθητικοῦ στοχασμοῦ. Ἄν δὲν ἔχη ὁ στοχασμὸς τὴν εὐγένεια, ὅσο εὐγενικώτερα διαλέξῃ τὰ λόγια, τόσο περισσότερο θὰ εἶσαι παράφρωνος. Ἐπειτα ἡ εὐγένεια στέκει ἔς τὸ ὕψος, ἔς τὴν τέχνη ποῦ ταιριάζει τὰ λόγια, καὶ αὐτὴ τόσο ἔς τὰς ζωντανὰς γλώσσαις, ὅσο ἔς τὰς ἀρχαιόταταις, ἢμπορεῖ νὰ εἶναι χαριτωμένη, μετὸν διαφορὰ ποῦ ἔς τὰς ζωντανὰς ἔχεις ἴσα ἴσα τὴ δροσερὴ πνοὴ τῆς ζωῆς, τὸ χάρισμα τῆς πρωτοτυπίας, ἐνῶ, ἂν γράφῃς μία γλῶσσα νεκρὴ ἢ ἀρχαιοπλάστη, τὸ βῆρος τῆς μιμήσεως, σὲ κάθε πάτημα, σὲ κάθε κίνημα κανεὶς τὸ αἰσθάνεται, καὶ τὸ ἴδιο τὸ κάλλος χάνει τὴ λάμψι τοῦ ἄμα τὸ συγκρίνης μετὸν ἀρχαίων τὸ κάλλος, λαμπρότερο πάντοτε ἢ ἀπὸ φῶς ἐσωτερικὸ καὶ ἐνδόμυχο, ἢ ἀπὸ τὸ σέβας ποῦ ἡ παλαιότης του μᾶς ἐμπνέει. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἡ εὐγένεια ἔστεικε ὅλη ἔς τὰς λέξεις, κανεὶς δὲν θὰ τολμήσῃ νὰ εἰπῇ πῶς κρέμεται ἔς τοὺς γραμματικούς τύπους. Ὡστόσο οἱ παλαιονεολόγοι δὲν ἐχθρεύονται τόσο τὸ λεξικὸ, ὅσο τὴ γραμματικὴ τοῦ λαοῦ.

Ἡ γνώμη, ποῦ στηρίζει τὴν εὐγένεια ἔς τοὺς ἔχους χωρισμένους ἀπὸ τὰ νοήματα, εἶναι πρόληψις ποῦ πρῶτοι οἱ ἀρχαῖοι ἐκαταδικάσαν μεγαλόφωνα. Ὁ Πλάτων θὰ σᾶς εἰπῇ ποῦ καθὼς εἰς τὸ φῶρμα, παρόμοια ἔς τὴ γλῶσσα τοῦ ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ μὲν πιστὸς ἔς τὴ συνήθεια. Ὁ Κικέρων θὰ σᾶς χαρακτηρίσῃ βαρύτατο σφάλμα νὰ μακρύνῃ κανεὶς ἀπὸ τὸν κοινὸ τρόπο καὶ ἀπὸ τὴ χρῆσι τῆς κοινῆς ὀμιλίας. Ὁ Διονύσιος θὰ ἐπαινέσῃ τὸν Ἰσοκράτη, ποῦ δὲν βγαίνει ἀπὸ τὴ γλῶσσα ποῦ ζῆ ἔς τὴ συνήθεια ὁ Διονύσιος θὰ κατακρίνῃ καὶ ἔς τὸ Θουκυδίδη καὶ ἔς τὸ Δημοσθένη τοὺς τρόπους ποῦ εἶναι πλαστοὶ καὶ χωρίζονται ἀπὸ τὴ γλῶσσα τῆς συνηθείας ὁ Κωνιτιλιανὸς θὰ σᾶς πῇ ποῦ καμμία λέξις δὲν εἶναι ἔς τὸν ἑαυτὸ της καταπῆ, παρ' ἂν φανερόνῃ πράγμα σιχαμερὸ, καὶ ὅτι καὶ τούτην ἀκόμη, ἂν ὁ λόγος τὴν φέρῃ, ἀρμόζει καὶ πρέπει νὰ τὴν μεταχειρισθῶμε. Ὁ Λογγίνος θὰ σᾶς δεῖξῃ ἰδιωτισμοὺς ἔς τὸν Ἡρόδοτο καὶ ἔς τὸν Ἀνακρέοντα, καθὼς ὁ Batteux τρόπους κοινούς εἰς τὸν πλέον φυλαχτικὸν ἀπὸ τοὺς Γάλλους ποιητάς, τὸ Ρασίν. Καὶ ποῖος ἢμπορεῖ νὰ μετρήσῃ τοὺς κοινότατους τρόπους ποῦ εἶναι ἔς τὸν Ὅμηρο, ἔς τὸ

Δάντη, ἔς τὸ Σέινσπρη; Ἡ πῶς ἤμποροῦν νὰ λησμονήσουσι οἱ Ἕλληνες ὅτι ταῖς διαλέκτους τῶν, ταῖς διαλέκτους λέγω, οἱ ἀρχαῖοι δὲν ταῖς ἤσαν ἀνάξιας, ὥστε νὰ γράφουν μὲ αὐταῖς καὶ πεζὰ ἔργα καὶ στίχους ποῦ θαυμάζουμε ἀπὸ αἰῶνες; Αὐτοὶ οἱ θαυμασταὶ τῶν ἀρχαίων ἀναθεματίζουν τὴν ἀρχαιότητα, ἴσα ἴσα καθὼς μερικοὶ ἀδυσώπητοι κήρυκες τῆς διδασκαλίας τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν Πατέρων πολεμοῦν τὰ παραδείγματα τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν Πατέρων μὲ τὰ παραδείγματα τὰ δικά τους. Ταῖς παλαιαῖς διαλέκτους τῶν Ἑλλήνων δὲν ἐλάλησαν τόσο λαοὶ, ὅσοι τὴ γλῶσσα τὴν τωρινὴν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ τάχα ἦταν ἐκείνοι ὅλοι διδάκτορες νομικοὶ καὶ μὲ γραμματικὴν θρημμένοι καὶ ἀπὸ ρητορικὴν τέχνην ἀχτινοβόλοι; Ἐγὼ πιστεύω (ὁ Θεὸς νὰ μὲ συγχωρήσῃ) πῶς ἡ σημερινὴ Ἑλλάς ἔχει περισσότερους ἰππῶτας παρὰ ποῦ εἶχε ἡ Λέσθος ἀνθρώπους νὰ ξέρουσι νὰ γράφουν τ' ὄνομά τους. Ἡ τάχα ἡ Σαπφὼ ἐτραγουδοῦσε ἔς ταῖς κορασιαῖς τῆς λογιωτατίστιας; Ἡ τάχα ὁ Ἀνακρέων ἐδιασκεδάζε νὰ κόβῃ ἢ νὰ μακραίνῃ τὴν οὐρὰ ἔς ταῖς προστακτικαῖς καὶ ἔς ταῖς δοτικαῖς;

Ἄν εἶχε συμβῆ εἰς ὅλαις ταῖς γλώσσαις ὅ,τι θέλουσι νὰ συμβῆ ἔς τὴν Ἑλλάδα, θὰ εἶχαμε σὲ κάθε ἔθνος δύο γλώσσας, μία ποῦ λαλοῦν οἱ ἄνθρωποι οἱ ζωντανοὶ, καὶ μίαν ἄλλη ποῦ γράφουν οἱ σοφοί, ποῦ δὲν θὰ ἤμποροῦσεν ὁμως νὰ σβύσῃ τὴ ζωντανή. Ἄν εἶχε ὁ Δάντης ἀκούσῃ τὸ παράπονον τοῦ μοναχοῦ Ἰλαρίου, θὰ εἶχαμε ἕνα ὄραμα τῶν τριῶν βασιλείων λατινικὰ, ὅλο ὠραιότερες ὁμοιαί μὲ τὸ στίχον *Infera regna canam, supero contermina mundo*. Καὶ οἱ νέοι Ἕλληνες ποῦ ἤμποροῦσαν νὰ ἔχουν τὸ Δάντη τους καὶ τὸν Ὀμηρὸν, θὰ ἔχουν, (ἂν ὁ Σολωμὸς δὲν προβλέψῃ), τὸ *Infera regna* ὡς τὴ συντέλεια τῶν αἰῶνων.

Θὰ προβάλλουν ἴσα ἴσα τὸ κῦρος τοῦ Δάντη ποῦ ξεχωρίζει τὴν αὐλικὴν καὶ ὑψηλὴν γλῶσσα (*aulica, cortigiana ed illustre*) ἀπὸ τὴ γλῶσσα τοῦ ὄχλου. Ἄλλ' ὁ Δάντης μαρτυρεῖ ποῦ δὲν ἔγραψε ἔς τὴν ὑψηλὴν γλῶσσα τὸ ποίημα καὶ γι' αὐτὸ τὸ ὠνόμασε *Κωμωδία*. Ἐγὼ ἐπιθυμοῦσα οἱ νέοι Ἕλληνες νὰ καταδεχθῶν νὰ κάμουν ἄλλο τόσο. Ἐπειτα, σημειώσετε, ἔς τὴν ὑψηλὴν γλῶσσα, ὅπως τὴν γράφει ὁ Δάντης, καὶ ἔς τὴν χυδαία, δὲν εἶναι οἱ γραμματικοὶ τύποι ποῦ διαφέρουν, οὔτε εἶναι ἄλλο τὸ λεξικόν· δὲν εἶναι δύο γλώσσαις, ἀλλὰ δύο ὕψη. Οὔτε ποτὲ δύο γλώσσαις ἢ δύο γραμματικαῖς εὑρέθησαν ἔς ἕνα λαὸν παρὰ ὅπου ἔζησαν μαζὶ δύο ἔθνη καταγωγῆς διαφορετικῆς. Καὶ τοῦτο σημαίνει ἔς τὸν Ὀμηρὸν ἢ γλῶσσα τῶν θεῶν καὶ ὁ Πλάτων τὸ καθαρίζει παρατηρῶντας ὅτι οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι οἱ ἐντόπιοι καὶ οἱ ξένοι. Ἄλλ' ἔλαχε τῆς Ἑλλάδος ἡ τύχη, ἂν ἐξαίρεσθαι τοὺς Τούρκους, ὅσοι ἄλλοι ἔβαλαν πόδι ἔς τὰ χῶματά της νὰ τῆς εἶναι κάπως ὁμόφυλοι· ὅθεν αὐτὴ τοὺς ἐχῶνεψε καὶ ἀγάλλει ἀγάλλει τοὺς ἀφωμοίωσε, καὶ ἐβγήκε ἀπὸ πολλοὺς λαοὺς ἕνα ἔθνος, μία γλῶσσα ἀπὸ πολλὰς διαλέκτους, ἀπὸ πνεύματα πολλὰ μία πλάσις, ἀπὸ δόξαις πολλὰς ἕνα ὄνομα μέγα. Ὁ ἀρχαῖος πολιτισμὸς ἦλθε ἔς τοὺς Ἕλληνας, καθὼς εἰς ὅλους τοὺς

λαοὺς, ἀπὸ τὴν ποίησιν, καὶ ἡ ποίησις ἔρχεται ἀπὸ τὰ ὄρη. Ὁ Ὀρφεὺς παρουσιάζεται πρὶν τοῦ Ἀμφίωνος ποῦ τειχίζει μὲ τὸ τραγοῦδι, καὶ ὁ παιδαγωγὸς τοῦ Ἀχιλλέως εἶναι ἰπποτρόφος, καὶ οἱ ἰπποτρόφοι εἶναι πάντοτε εὐγενεῖς. Ἡ πατρίδα τοῦ Ὀρφέως, τοῦ Ἀχιλλέως, τοῦ Ἀλεξάνδρου, τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Σκενδέρμπετη εἶναι σήμερα κατοικημένη ἀπὸ Ἰλλυρικοὺς συσμιγμένους μὲ Ἑλληνας, καὶ πῶς τὰ δύο γένη εἶναι συγχωνευμένα τὸ λέγουσι τὰ σλαβικὰ ὀνόματα τῶν τόπων Κίσσαβος, Δερβενάκι, ἐπειδὴ τὰ ἔθνη γράφουν τὴν ἱστορίαν τους ἔς τὸν οὐρανὸν καὶ ἔς τὴ γῆν, καὶ τὰ ὀνόματα τῶν τόπων εἶναι σφραγίδες βαθείαις, ποῦ αὐτὰ ἀφίνουσι ὀπίσω τους, παρόμοιας μὲ τὰ χνάριον ποῦ, καθὼς ἱστοροῦν τῶν λαῶν τὰ τραγοῦδια, τυπῶνται ἔς τοὺς βράχους οἱ Ἄγιοι καὶ οἱ Ἡρώες.

Ἄλλ' ἴσα ἴσα ἀπὸ τὸ παράδειγμα τῆς Ἰταλικῆς καὶ τῆς Σλαβικῆς προβάλλει γιὰ τὴ γνώμη μας ἕνα πολὺ καθαρὸ ὑποστήριγμα. Ἡ γλῶσσα ποῦ τραγουδιέται ἔς τῆς Σερβίας τὰ δάση καὶ ἔς τῆς Τοσκάνας τὰ πλάγια, εἶναι γλῶσσα εὐγενικὴ, ἐνεργητικὴ καὶ ὠραία, ποῦ ἀπὸ τῶν βιβλίων τὴ γλῶσσα μόνον εἰς ὀλίγους ἰδιωτισμοὺς διαφέρει, καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἰδιωτισμοὶ εἶναι ὅμοιοι μ' ἐκείνους ποῦ σέβονται οἱ σοφοὶ καὶ σχολιάζουν ἔς τὸν Ὀμηρὸν καὶ ἔς τὸ Δάντη. Ὁ μῦθος τῆς διγλωσσίας λοιπὸν δὲν ταριάζει νὰ ξαναλέγεται σοβαρὰ, οὐδὲ ἔς τὴν τροπὴν, ποῦ παίρνει ἡ γλῶσσα ὡς πρὸς τὸ ὕψος, ἀρμόζει νὰ θεμελιωθῇ ὁ νόμος ὁ τυραννικὸς τῶν συγγραφέων καὶ καταπατητῆς τοῦ λαοῦ. Καὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα θὰ ἦταν τὸ ἄτοπο μεγαλύτερον, ὅπου, ἐνῶ ὅλοι ὁμολογοῦν τὴ γλῶσσα της μία, θέλουσι ὁμως νὰ τὴν χωρίσουν σὲ δύο, μάλιστα σὲ τρία, καθὼς τῶν φιδίων ταῖς γλώσσαις οἱ ποιηταὶ, διπλασιάζοντας τὴ γραμματικὴν της, ἢ καλῆτερα πλάττοντας μία τρίτη γραμματικὴν μεσινὴ μεταξὺ τῆς νέας καὶ τῆς ἀρχαίας. Εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ὑπάρχει ἡ δυσκολία, ἀλλὰ πρέπει νὰ τὴν ἐφεύρουσι. Ἡμπορεῖτε νὰ καταλάβετε εὐκόλως, ἀλλὰ δὲν πρέπει. Γιατί; Γιὰ νὰ καταλάβουν οἱ ἀπόγονοί σας μίαν ἡμέραν τὴν Ἀρχαία μὲ τὴ βοήθεια μιᾶς νέας γραμματικῆς ποῦ δὲν εἶναι ἡ ἀρχαία.

Δὲν θέλουμ' ἐμεῖς ἡ σημερινὴ Ἑλληνικὴ νὰ ξεκολληθῇ ὀλοτελῶς ἀπὸ τὴν ἀρχαία καὶ νὰ τὴν διώξῃ. Οἱ γλώσσαις θυγατέρες, καὶ ἀφοῦ μεγάλωσεν, ἤμποροῦν μ' ὅλον τοῦτο νὰ τρέφονται μὲ τῆς μητέρας τὸ γάλα, ἀλλ' οὔτε ἡ θυγατέρα ἤμπορεῖ νὰ ξαναμπῇ ἔς τῆς μάνας τὸ σῶμα, οὔτε ἡ νέα τεχνικὴ νὰ γίνῃ γερόντισσα. Ἄν προσπαθῆσῃ, θ' ἀσχημῆνῃ ἀπὸ τὸν ἀγῶνα, θὰ μαραθῇ σὺν κρέας εἰς τὸν καπνόν, θὰ πεθάνῃ. Δὲν ἐννοοῦμε (ἐλέγαμε) ὅλαις οἱ ὁμοιότητες τῆς ζωντανῆς Ἑλληνικῆς μὲ τὴν πεθαμένην νὰ μὴ φυλαχθοῦν μὲ σέβας θρησκευτικόν· δὲν ἐννοοῦμε, ὅ,τι τῆς πεθαμένης ἤμπορεῖ μέσῃ ἔς τὴ ζωντανὴν νὰ χυθῇ, δίχως ὁμως νὰ βλάψῃ τὴν ξαστεριά της, τὴ φυσικότητά, τὴ ζωὴν, νὰ μὴ χυθῇ· οὔτε, ἐνῶ οἱ ἄλλαις γλώσσαις ὅλαις παίρνουν ἀπὸ τὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴν ταῖς λέξεις τῆς θρησκείας, τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης, οἱ Ἕλληνες οἱ σημερινοὶ νὰ στερηθοῦν τὴν κληρονομίαν τῶν

προπατόρων. Ἀπὸ τὰς ἀρχαίαις ἐκείναις ρίζαις, ποῦ ζοῦν ὁλοένα, νέαις λέξεσι ἤμποροῦν νὰ βλαστήσουν, καὶ ἀπ' αὐταῖς τὰς ρίζαις τὰς γονιμώτεραις, ἐκείναις, λέγω, ὅθεν μεγαλύτερο πλῆθος ἰδεῶν ξετυλίγεται· σὲ καρπερὰ κλωνάρια καὶ φύλλα χαριτωμένα, ἐκείναις τὰς ρίζαις μὲ ἀγάπη θερμότερη ἔπρεπε οἱ νέοι συγγραφεῖς νὰ καλλιεργήσουν. Ἡ γλῶσσα τῆς Ἐκκλησίας, ποῦ εἶναι μετὰβασις τῆς Ὀμηρικῆς εἰς τὴν Κλέφτικη, ἤμποροῦσε νὰ εἶναι δαχτυλίδι νὰ σμίξῃ μὲ τούτην ἐκείνην. Καὶ τόσαις λέξεσι ποῦ φαίνονται πεθαμέναις, ἐρευνῶντας καλῆτερα, θὰ τὰς εὐρίσκामε ἀκόμη ν' ἀντηχοῦν εἰς τὰ στόματα τοῦ λαοῦ σὲ κανένα λαγκάδι ἢ κορφοβοῦνι· κ' ἐκεῖνοι οἱ φτωχοὶ ποῦ ποτὲ δὲν ἀκούσαν τοῦ Εὐσταθίου τὸ ὄνομα, θὰ ἤμποροῦσαν καλῆτερα παρ' αὐτὸς νὰ ἐρμηνεύσουν τὴν Ἰλιάδα. Οἱ σχολαστικοὶ ποῦ καταφρονοῦν τὴ γλῶσσα τῶν λαῶν μοιάζουν τὸν πετεινὸ ποῦ σγαρλίζει· ἐς τὴν κοπριά καὶ τὸ μαργαριτάρι δὲν ξέρει τί νὰ τὸ κάμῃ. Ζητήσετε ἐς τὴν παλαιὰ γλῶσσα τὴ νέα καὶ ἐς τὴ νέα τὴν παλαιά. καὶ θὰ εἴσθε ὀλιγώτερο ἑλαφροί, ὦ καινοτόμοι, θὰ εἶναι, ὦ σχολαστικοί, ὁ ἀέρας σας ὀλιγώτερος, δὲν θὰ εἶναι τόσο τὸ πείσμα σας, ὦ φιλάρχαιοι, θὰ γίνετε ἐς τὴν ὀρμὴν σας στοχαστικώτεροι, ὦ νεολόγοι.

Ἄς καθαρισθῇ ναὶ ἡ γλῶσσα ἀπὸ τρόπους ξενοτικούς, ἄς ζητηθοῦν ἐς τὰ βιβλία οἱ λέξεις ποῦ δὲν ἔχει ὁ λαὸς· ἀλλ' ἐνῶ πλουτίζετε τὸ λεξικό, μὴ θελήσετε, παρακαλῶ σας, ν' ἀλλάξετε τὴ γραμματική, καὶ μάθετε ὅτι μὲ τὸ λεξικό τοῦ Στεφάνου, τόσο βαρὺ ὅσο εἶναι, (καὶ θὰ ἦταν διπλὸ ἂν ὄλαις οἱ φράσεις ἀραδιαζόνταν μέσα τῶν ὀλίγων Ἑλλήνων ὁποῦ μᾶς ἔμειναν), μὲ τὸ λεξικό τοῦ Στεφάνου δὲν γίνεται γλῶσσα ἀρκετὴ ἐς τῆς ζωῆς τὰς ἀνάγκαις· μάθετε ὅτι τῶν βιβλίων οἱ φράσεις, ὅσαις κ' ἂν εἶναι, δὲν εἶναι τὸ ἑκατομμυριοστὸ τῆς ζωντανῆς λαλιᾶς, καὶ ὅτι τῆς ζωντανῆς λαλιᾶς θὰ ἔχετε πάντοτε χρεια, ὅ,τι κ' ἂν κάμετε, καὶ ὅτι ὁ λαὸς ἐς τοὺς σαχλοὺς σας νεωτερισμοὺς δὲν θὰ κλίνη ποτὲ ὅπως ἔκλινε ἐς τὰς περούκαις τῶν Βενετῶν.

Ἄλλὰ νὰ ἐξηγήσῃ κανεὶς ξᾶστερα τὴν ἰδέαν καὶ τὸ αἶσθημα ἐς τὴ γλῶσσα τὴ ζωντανὴ τῶν ἀνθρώπων, νὰ μὴ ζητιανεύῃ οὔτε προσωπίδες νὰ κρύβουν τὴν ἀσχημάδα, οὔτε στολίσματα νὰ δείχνουν μαλακὸ τὸ ξερὸ καὶ σηκωτὸ τὸ ἴσιο ἢ βαθουλὸ, νὰ δυνηθῇ τέλος νὰ δείξῃ τὴν ἀλήθειαν ὅπως εἶναι, ὥστε αὐτὴ μοναγὴ τῆς νὰ εἶναι εὐγενικὴ καὶ ἀγαπητὴ, δὲν εἶναι εὐκολο πρᾶγμα· χρειάζεται τιμιότης ψυχῆς καὶ αἶσθημα δυνατὸ, νοῦς σωστός καὶ δύναμις ὕψους. Ἄλλ' ἂν ἡ εὐγένεια δὲν στέκει ἐς τοὺς τύπους τοὺς ἀρχαίους, δὲν πρέπει ὅμως νὰ συμπεράνομε πῶς εἶναι ἀξιαγάπητη ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, ἂν τὴν μεταχειρισθοῦμε χωρὶς φρόνησι, χωρὶς ἐκλογή. Ἄλλο εἶναι νὰ μεταχειρισθῇ τὴν κοινὴ Ἑλληνικὴ, ἄλλο νὰ τὴν γράψῃς κοινά. Καὶ καθὼς οἱ σχολαστικοὶ ἤμποροῦν μὲ τὰς καθαρώταταις λέξεις τοῦ Πλάτωνος νὰ εἰποῦν πράγματα ἀνόητα ἢ χυδαῖα, παρόμοια ἤμποροῦν οἱ δημοτικοὶ μέσα ἐς τοὺς κοινότερους τρόπους νὰ τυλίξουν ἰδέαις ζητημέναις, σκοτειναῖς, ψυχραῖς, ἀκαδημαϊκαῖς, γλυ-

κανάλαταις· ἐκεῖνοι μὲ σοφὸν τρόπο χυδαῖοι, τοῦτοι μὲ δημοτικαῖς μορφαῖς ρητορικοί. Γιά νὰ μεταχειρισθῇς φρόνιμα καὶ τὰς παλαιαῖς μορφαῖς καὶ τὰς νέαις χρειάζεται νοῦς, σοφία, μελέτη, παρὰ κάθε ἄλλο ψυχὴ, καὶ τὴν ψυχὴν δὲν τὴν δίνουν οἱ δοτικαῖς. Σεῖς μούμιαις τῶν συγγραφέων, ἤμπορεῖτε νὰ κολυμπήσετε ἐς ὅλα τῶν Ἀθηνῶν τὰ ἀρώματα, δὲν θὰ σᾶς δώσῃ τοῦτο ψυχὴ κ' ἂν μέσα πνιγῆτε. Σεῖς, κωμικοὶ ντυμένοι σὰν Κλέφταις, ἐς τὴν στριμμένην σας σύνταξιν, ἐς τὴν σχολαστικὴν σας μακρολογία, θὰ εἴσθε γραμματικοὶ τόσο πλέον ἐντροπιασμένοι, ὅσο πλέον καταφρονεῖτε καὶ τοὺς ἀνικάνους γραμματικούς καὶ τοὺς ἱκανούς. Ἄς εἶναι φωτεινὴ ἡ ἰδέα, τὸ αἶσθημα φλογερό, ὁ λόγος ἀπλός, λυγερὸ ἢ περιόδος, καὶ ἐς ἐσᾶς ἡ Ἑλλάδα τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Κισσᾶθου θὰ ξαναζήσῃ.

Ἄλλὰ βέβαια ἡ ζωντανὴ ὁμορφάδα, αὐτὴ ποῦ ἐνεργεῖ ἐς τὰς ψυχαῖς, αὐτὴ ποῦ ἀθανατίζει τὰ συγγράμματα, εἶναι ὄχι ἐκείνη ποῦ ψαρεύεται ἐς τὰ βιβλία, ἀλλὰ ἡ ὁμορφάδα τῆς ζωντανῆς φωνῆς. Καὶ ἂν ἀκόμη ἡ τωρινὴ Ἑλληνικὴ ἦταν ὅλη βάρβαρη καὶ ἄσχημη, σεῖς ἔπρεπε νὰ τὴν γράφετε, ἐπειδὴ εἶναι ζωντανή, ἐπειδὴ οἱ συγγραφεῖς πρέπει νὰ εἶναι γιὰ ὄφελος τοῦ λαοῦ, ὄχι ὁ λαὸς νὰ εἶναι ἐς τὸ χέρι τῶν συγγραφέων. Ἄλλὰ βάρβαρη καὶ ἄσχημη ὄχι δὲν εἶναι, καὶ αὐταῖς οἱ ἐξαιρέσεις τῶν κωνόνων σας, ποῦ ἐς ἐσᾶς φαίνονται πῶς δὲν ἔχουν εὐγένεια, εἶναι μέσα ἐς ἐκεῖνα τὰ συγγράμματα ποῦ σεῖς κκοθαυμάζετε. Καὶ ἡ χαριτωμένη χρῆσις τῶν μορίων, καὶ ἡ ἀρμονικὴ συμφωνία τῶν λέξεων, καὶ ὁ χρωματισμὸς τῶν μεταφορῶν, καὶ ἡ ὥραία καὶ εὐγενικὴ ποικιλία τῶν χρόνων, τῶν ἐγκλίσεων, τῶν ἀριθμῶν, καὶ ἡ ὑποδιαίρεσις τῶν περιόδων κατὰ τὴ συνῆθειαν τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Ἡροδότου, ὅλα εἶναι περισσότερο ἐς τὸ τρεχοῦμενο ἰδίωμα τῶν λαῶν παρὰ ἐς τοὺς πάγους τῶν σοφῶν. Ἡ γλῶσσα τῶν λαῶν ἔχει τὴν ἀνήσυχη ἑλαφρότητα τῶν πουλιῶν ποῦ κλαδοῦν καὶ πετοῦν, ὁ λόγος τῶν σοφῶν ἔχει τὴν ἀξιογέλαστη σοβαρότητα καὶ φοβέρα τοῦ γερακιοῦ ποῦ εἶναι βαλσαμωμένο.

Ὁ Κουίντιλιανός, ὁποῦ ἤξευρεν ὅσα Ἑλληνικὰ πολλοὶ Ἕλληνες σήμερα, καὶ ἰθαύμαζε τὴν Ἑλληνικὴ εὐφροσύνην μὲ τὸν ἐλεύθερο θαυμασμὸ ἐνὸς πνεύματος διαπεραστικοῦ καὶ τιμίου, ὁ Κουίντιλιανός γιὰ τοὺς Ῥωμαίους ἐκείνους ποῦ ἐβάραιναν ἢ ἀμαρτία παρομοίας προλήψεως, δὲν διστάζει νὰ γράψῃ. Poene ridiculum malle sermonem quo locuti sunt homines, quam quo loquuntur.

Ἄλλ' ἐμεῖς συγκλίνουμε, μάλιστα σᾶς παρακαλοῦμε, ἐπειδὴ ἡ γλῶσσα, ποῦ ἐλαλοῦσαν ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὁ Μπότσαρης, φαίνεται ἐς ἐσᾶς ποταπὴ, νὰ λαλήσετε τὴ γλῶσσα τοῦ Σοφοκλῆ καὶ τοῦ Ξενοφῶντος. Ἄν ὄχι Ξενοφῶντες, νὰ εἴσθε Φώτιοι, ἂν ὄχι Σοφοκλεῖς, Ψελλοί· ἀλλὰ γράψετε μίαν γλῶσσα, μίαν γλῶσσα νὰ ἔχῃ γραμματικὴ ὠρισμένη, νὰ εἶναι ρητῶς ἡ γλῶσσα τῶν προπατόρων σας. Γενῆτε ρητῶς πεθαμένοι καὶ θὰ εἴσθε ζωντανώτεροι παρὰ τώρα. Ἄν ἐθρέψετε τὸ πνεῦμα σας μὲ τὰς χάρες τῶν παλαιῶν, ἂν τὰς ἐκάμετε πνοή σας καὶ αἷμα σας, αὐταῖς ποῦ τὸ ἔθνος τὰς ἐσύναξε ζων-

ταναίς καὶ ἄνθισαν ἔς τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων μεγάλων, θὰ ξανανθοῦσαν ἴσως ἔς ἑσᾶς, καὶ ἀπ' αὐταῖς ἤμποροῦσαν, ἐπειδὴ τὸ πνεῦμα πλάττει καὶ ὅταν μιμείται, νὰ βλαστήσῃ καὶ ἄλλαις παρόμοιαις, καθὼς εἶναι οἱ σπόροι ἔς τὰ μαγνάδια ποῦ σκεπάζουν ταῖς μούμιας ἔς τὴν Αἴγυπτο, ἂν φυτευθοῦν ὕστερ' ἀπὸ αἰῶνες ξανανθίζουν πληθαίνοντας. Ἡ ἀρχαία τέλος εἶνε μία γλῶσσα μορφωμένη καὶ ὅλος ὁ πολιτισμένος κόσμος γνωρίζει τοὺς νόμους τῆς, ἀλλὰ τούτη, ποῦ φτιάνετε σεῖς, δὲν ἀκολουθεῖ νόμους οὔτε ἀρχαίους οὔτε νέους. Ἄν ἐπαίρνετε κἂν γιὰ παράδειγμα τὴ σύνταξιν τὴν ἀπλὴν τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, ὁ λαὸς πολὺ εὐκολώτερα θὰ κατὰπινεν ἐκεῖνη τὴν παλαιότατη γλῶσσα παρὰ τούτην ποῦ τοῦ προσφέρετε τώρα.

Θέλετε νὰ σύρετε ὀπίσω ἔς ταῖς πηγαῖς τῆς τῆ γλῶσσα; Θέλετε ν' ἀναστήσετε τὴ νεκρὴ καὶ τὴ ζωντανὴ νὰ νεκρώσετε; Θέλετε νὰ βάλετε μὲς τὰ δόντια σας ἓνα κομμάτι μιᾶς γλῶσσας, ὅπου εἶχεν ἀδιήγητο κάλλος καὶ δύναμι δεκαπέντε αἰῶνες κ' ἐδῶ, καὶ αὐτὸ τὸ σύντριμμα μὲ ἓνα σύστημα νέου γλωσσολογικῆς τέχνης νὰ συμπληρώσετε; καὶ θέλετε, καθὼς ἐκεῖνος ὁ μεγαλόψυχος Ἕλληνας, νὰ φτύσετε τὴ γλῶσσα ποῦ ἔχετε ζωντανή, ὅχι ἔς τὸ πρόσωπο τοῦ ἐχθροῦ σας τυράννου, ἀλλὰ τοῦ φτωχοῦ λαοῦ καὶ γιὰ πείσμα του; Τὸ θέλετε; Ἐμεῖς δὲν θὰ σᾶς εἰποῦμε πῶς τοῦτο εἶναι ἓνα πείσμα σκληρό, μία δυστυχημένη ὑπερηφάνεια, ποῦ φέρνει μαζί τῆς τὴν τιμωρία. Δὲν θὰ σᾶς εἰποῦμε πῶς εἶναι ἀκατόρθωτος ὁ σκοπός, ἐπειδὴ οἱ συγγραφεῖς ἤμποροῦν νὰ νὰ φεῖρουν τὸ ὕφος, νὰ βρωμέψουν τὴ γλῶσσα, ἀλλὰ νὰ τὴν σβύσουν ἢ νὰ τὴν ἀναστήσουν ὅχι ποτέ. Δὲν θὰ σᾶς εἰποῦμε ὅτι τοῦτο ἔς τὴν ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου στοχασμοῦ εἶναι ἀνήκουστο, ὅτι ἂν ἡ ἐπιλοιπη Εὐρώπη ἤθελε πάρῃ τὸ δρόμο σας, δὲν θὰ εἶχαμε τὰ μεγάλα ἔργα τῆς Ἰταλικῆς, Ἀγγλικῆς, Γαλλικῆς, Ἰσπανικῆς, Γερμανικῆς φιλολογίας, ἀλλὰ θὰ εἶχαμε, ἀποκόττω ἀπὸ μία βάρβαρη Λατινικὴ, ἀναριθμητὰ ἄσπορα καὶ μεταξύ τους ἀσύμφωνα διαλεκτικὰ ἰδιώματα. Τοῦτο μόνον θὰ σᾶς εἰποῦμε: δοκιμάσατε εὐθύς, τολμήσατε τὸ ἄμετρο πῆδημα, μὴ στέκεσθε κρεμασμένοι ἔς τὸ ἄδειο. Λαλήσατε καὶ γράψατε τὴν Ἑλληνικὴν τοῦ Γοργία· ἐπιβάλατε τὴν, ὅπως ἐπιβάλλουν μὲ νόμο τὰ νέα μέτρα καὶ ζύγια· δῶστε ἓνα τέλος.

Ἀποκρίνονται: μὲ ἐκείνη τὴ λέξιν, ποῦ εἶναι προφρασίς τόσο συγγῆ τῆς ἀκίνησιος, παρηγοριὰ νεοεῦρετη σὲ τόσας θεληματικὰς συμφοραῖς· ἡ ἐποχὴ μας εἶναι μεταβατικὴ. Καὶ τί σημαίνει μεταβάσις, ἤθελ' ἐρωτήσῃ ὁ Σωκράτης, ὁ ἀκούραστος ἐκεῖνος ἐρωτητῆς. Καὶ ποῖος εἶναι ἡ ποῖος θὰ εἶναι ὁ αἰῶνας ποῦ δὲν ἤμπορεῖ καὶ δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται μεταβάσις ἀπὸ ἓνα εἰς ἄλλο στάδιον τῆς γλῶσσας, τῆς κοινωνίας, τῶν ἰδεῶν; Ἡ τί ἄλλο παρὰ μεταβάσις εἶναι ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος; Ἄλλ' ἐπειδὴ ὅλα περνοῦν καὶ ἀλλάζουν, ἐπειδὴ αὐτὴ ἡ ἐποχὴ μας εἶναι παρὰ κάθε ἄλλην ἐποχὴ ἀλλαγῶν, θὰ θελήσουμε γιὰ τοῦτο ν' ἀναγκάσουμε καὶ τὴ γλῶσσα ἀπὸ τὰ νιάτα νὰ περάσῃ ἔς τὰ γερατεῖα, ἀπὸ τὴ ζωὴ νὰ περάσῃ ἔς τὸ θάνατο, καὶ τὸ πνεῦμα τῶν λαῶν νὰ

προβαίῃ ὅχι ἀπὸ τὸ παρὸν εἰς τὸ μέλλον, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ παρὸν εἰς τὸ περασμένο; Ἡ εἴθε σεῖς βασιλεῖς τοῦ παρόντος, ἀρχιμανδριταῖς τοῦ μέλλοντος, τοῦ περασμένου θεοί; Τί θὰ κατορθώσουν αὐτοὶ οἱ ἀγῶνες σας γιὰ νὰ ξεκάμειτε ἢ νὰ ξανακάμειτε μία γλῶσσα; Ξέρετε ποῦ θὰ δυνηθῆτε νὰ σταματήσετε μ' αὐταῖς ταῖς μεταβάσεσι; Ξέρετε ποῦ θέλετε τώρα νὰ σταματήσετε; Ποῖος εἶναι ὁ τύπος ὅπου σκοπεύετε νὰ καταφέρετε τὴ γλῶσσα τῶν υἱῶν καὶ τῶν δισεγγόνων; Ἐπειδὴ καὶ ἔς τὴν ἀρχαία ὑπάρχουν ποικιλίαι γραμματικῆς, ποικιλίαι διαλέκτων, καὶ λέξεις ξενοτικαῖς. Ἀπὸ ταῖς ἀρχαίαις γλώσσαις θὰ σβύσετε σεῖς ὅλα τὰ ξένα; Καὶ γνωρίζετε ποῖα εἶναι καὶ πόσα; Πιστεύετε πῶς οἱ πέτριαι τοῦ Δευκαλίωνος καὶ τῆς Πύρρας, ὅταν ἔγιναν ἄνθρωποι, ἐλαλοῦσαν Ἑλληνικὰ καθαρῶτατα; Καὶ ὅτι ἀπὸ τὰ μέρη τῆς Φοινίκης καὶ τῆς Αἰγύπτου, τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἠπείρου, οὔτε λέξεις ἤλθαν ἔς τοὺς Ἕλληνας, οὔτε ἰδέαις; Καὶ ἂν ἔς τὴν Ἑλληνικὴν τὴν ἀρχαία, θέλεις δὲν θέλεις, πρέπει νὰ δεχθῆς καὶ ταῖς λέξεις ποῦ δὲν ἦταν Ἑλληνικαῖς, καὶ ἂν ἔς τὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴν παραδέχεσθε τοὺς τύπους τῶν λαϊκῶν διαλέκτων, μὲ τί δικαίωμα θ' ἀναθεματίσετε τὴν τωρινὴν ζωντανὴν τῆς Ἑλλάδος, ἐπειδὴ ἔχει τύπους τοῦ λαοῦ καὶ λέξεις πηγῆς ὅχι Ἑλληνικῆς; Λόγος μονάρχιβος τοῦ τόσου σας κόπου θὰ εἶναι ἡ δόξα νὰ λαλήσετε καὶ νὰ γράψετε μία γλῶσσα ποῦ ἔγραψαν ἄνθρωποι ἀγαθοὶ καὶ μεγάλοι ἐδῶ καὶ τόσους αἰῶνες. Αὐτοὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ μεγάλοι, ἂν ἤθελε ξαναζήσουν, πατρικὰ θὰ συμβούλευαν νὰ εἶναι ὁ θαυμασμὸς σας ὅχι τόσο βασανισμένος, νὰ εἶναι ἡ μίμησις σας λαμπρότερη, θὰ προσπαθοῦσαν νὰ σᾶς κάμουν νὰ καταλάβετε ὅτι οἱ γλώσσαις ἀκολουθοῦν ταῖς τύχαις τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ὅτι, καθὼς οὔτε θὰ ἤμπορούσατε σεῖς, οὔτε θὰ ἦταν ἐπιθυμία σας νὰ γυρίσατε ἔς τοὺς καιροὺς τῆς Βρισσιδος, τῶν Εἰλώτων, τῆς Φρύνης. παρόμοια θὰ σᾶς ἦταν ἀδύνατο νὰ λαλήσατε τὴ γλῶσσα ἐκείνων τῶν ἐποχῶν ποῦ γιὰ πάντα μᾶς ἔφυγαν· καὶ ὅτι ὅσο μακρύτερα μείνετε, τόσο θὰ ταῖς ἐννοήτε καλύτερα, καὶ ὅτι ἡ νέα ἀνοιχτὴ δὲν στολιζέται μὲ τ' ἄνηθ τοῦ χρόνου ποῦ ἐπέερασε, καὶ δὲν καταπατεῖ τὰ δικὰ τῆς.

Ἀποῦ ὅμως στοχάζεσθε πῶς δὲν πρέπει μὲ μία νὰ φθάσουμε ἔς τὸ σημάδι, πόσαις γενεαῖς ἀπάνω κάτω σᾶς φαίνεται πῶς πρέπει νὰ περάσουν πρὶν φθάσῃ ἡ γλῶσσα ἔς ἐκεῖνο τ' ἀνθηρὸ ἀπρομάλιασμα ποῦ τόσο σᾶς θέλγει; Τριάντα χρόνια ἐπέερασαν καὶ δὲν βλέπω ἡ πρόδος νὰ εἶναι μεγάλη. Καὶ ἔς αὐτὴ τὴν ἀμφιβολία τοῦ πότε καὶ τοῦ πῶς καὶ τοῦ τί, θὰ δαπανήσατε σεῖς καὶ τὸ δικὸ σας τὸ πνεῦμα καὶ τὸ πνεῦμα τῶν ἐρχομένων; Καὶ τί θὰ κάμουν αὐτοὶ οἱ ἐρχόμενοι τὰ τόσα βιβλία ποῦ ἔς αὐτὸ τὸ διάστημα θάβγουν; Φθασμένοι τέλος εἰς τὴν κατάντησιν τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς, γιὰ νὰ νοήσουν αὐτὴ σας τὴ μεσινὴ μεταξὺ τῆς ἀρχαίας καὶ τοῦ λαοῦ, ἂν θελήσουν νὰ μεταφράσουν τὰ ἔργα σας, θ' ἀναγκασθοῦν νὰ σπουδάξουν τὴ μεσινὴ σας γραμματικὴ, καὶ ἂν θελήσουν ν' ἀναγαλλιάσουν τὸ πνεῦμα τους μὲ τὰ ἄσκητα ποῦ

ἐτραγουδήθησαν ἔς τοὺς καιροὺς ποῦ τὸ ἔθνος ἐπο-  
λεμοῦσε, θ' ἀναγκασθοῦν νὰ σπουδάζουν κι αὐτὴ  
τὴ γραμματικὴ τοῦ λαοῦ ποῦ σεῖς τῶρα καταφρο-  
νεῖτε, καὶ θὰ τὴν ἀγαπήσουν καὶ θὰ ἀγαναχτή-  
σουν ποῦ σεῖς τὴν ἀπαγορεύετε βάνοντας ἐμπρός  
της ὡσάν ἄφωτο σῶμα τὸν ἑαυτὸ σας νὰ τὴν σκε-  
πάση. Θὰ ἀναγκασθοῦν νὰ σπουδάζουν τρεῖς γραμ-  
ματικαὶ ἀντὶ δύο.

Ἄλλ' ἐμεῖς φανταζόμεθα πράγματα πάρα πολὺ  
μακροσμένα, ὅτι οἱ ἐρχόμενοι μὲ τὴ βοήθεια τῆς  
μεσινῆς σας γραμματικῆς θὰ ξαναδράξουν γερά τὴν  
ἀρχαία. Ἄν ποτὲ φθάσουν, θὰ φθάσουν, πιστεύ-  
σετε, κάθε ἄλλο παρὰ ἀπ' αὐτόν σας τὸ δρόμο.  
Ἡ δοκιμὴ σας μόνον τὸ ἀντίθετο ἤθελε κατορθώ-  
ση, νὰ βαρεθοῦν, ν' ἀηδιάσουν τὴν ἀρχαιότητα.  
Καὶ πῶς θὰ ἤμποροῦσαν νὰ γνωρίσουν καὶ ν' ἀγα-  
πήσουν τὰ κάλλη τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἀνάμεσα  
ἀπὸ τόσαις ψυχραῖς σας μακρολογίαις, ποῦ σέρ-  
νονται δίχως νὰ λαχταρίζουν, ὡσάν βασιανισμέναις  
ὀχιαῖς; Ἄν ἐσεῖς καταφρονεῖτε τὴ λυγερὴ καὶ λα-  
χαρεῖτε ταῖς Χάρες, γιὰ ν' ἀγαπήσουν ταῖς Χά-  
ρες οἱ ἄνθρωποι μὴ ταῖς παρουσιάζετ' ἐμπρός τους  
μὲ καπελίνο καὶ κρινολίνα.

Τριάντα χρόνια ἐπέερασαν, λέγω, ἀπὸ τὴν ἀξιο-  
θαύμαστη νεκρανάστασι τῆς πατρίδος, καὶ δὲν ἐ-  
φάνη ἀκόμη ἔς αὐτὴ τὴ γλῶσσα σας ἕνας μεγαλο-  
δύναμος ποιητῆς, ἕνας εὐγλωττος ρήτορας. Καὶ  
δὲν θὰ φανῆ ποτέ. Σᾶς λέγω δὲν θὰ φανῆ ποτέ.  
Ἐπειδὴ ἡ εὐγλωττία καὶ ἡ ποίησις θέλουν ἕνα  
ἔδαφος στερεό, νὰ πατήσουν ἀσάλευτα καὶ νὰ ὀρ-  
μήσουν ἔς τὸ τρέξιμο. Ἄν ἐσεῖς ταῖς ἀναγκάσετε  
νὰ σπουδάζουν ταῖς μετοχαῖς, τρομασμέναις θὰ  
φύγουν ἂν μεταξὺ τους καὶ τῆς ιδέας βάλατε ἐμ-  
πόδιο, ἂν μεταξὺ τους καὶ τῆς ψυχῆς, ποῦ ταῖς  
ἀκροάζεσθε, βάλατε μίαν ἀκαδημία, ἡ πλῆξις θὰ  
θανατώσῃ τὴν ἐμπνευσι, ἡ δυσκολία θ' ἀργοπορήσῃ  
τὴν ὀρμὴ τοῦ αἰσθήματος. Καὶ ἐνῶ δὲν ξέρω ἀπὸ  
πόσαις καὶ ποιαῖς βαθμολογίαις σεῖς ὀδηγεῖτε τοὺς  
μαθητάς σας ἔς τὴν κορυφὴν, αὐτοὶ ἔχουν τὸν καιρὸ  
νὰ πνιγοῦν μέσα ἔς τὴ βρωμερὴ λάσπη τῆς σχο-  
λαστικότητος. Σεῖς σηκόνετε ἀπὸ τὴν κοινὴ χρῆσι  
τὰ νομίσματα τὰ τρεχοῦμενα, ὅποια κι ἂν εἶναι,  
κ' ἐνῶ μᾶς ὑπόσχεσθε τὰ ἀρχαία, προσφέρετε ὡς-  
τόσο τὰ νεόκοπα τὰ δικὰ σας, νομίσματα κάλ-  
πικα, γιὰτὶ τὰ ἔκοψε ἰδιώτης. Τοῦτο ποῦ κάνετε  
εἶναι ἕνας τεχνικὸς μεσαιῶνας, μία νέα βυζαντινὴ  
ἐποχὴ, ἕνα φῶς ἀχαμνὸ ὕστερ' ἀπὸ τὸ χάραμα.  
Ὅ,τι λέγει γιὰ τὸν ἑαυτὸ του ὁ Δάντης ὅταν βλέ-  
πῃ τὸν Ἐωσφόρο, ἢμπορεῖ νὰ τὸ εἰπῇ ἡ γλῶσσα  
ταπεινωμένη ἀπὸ σᾶς:

Io non morii e non rimasi viva:

Pensa oramai per te, s' hai fior d'ingegno,  
Qual io divenni d'uno e d'altro priva.

Καὶ δὲν εἶναι αὐτὴ συκοφαντία ἢ ὑποψία μα-  
κροσμένου κακοῦ, εἶναι ὁμολογία δικὴ σας ξαστε-  
ρόκαρδη καὶ σεμνή. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα (λέ-  
γετε σεῖς) ξαναπλασμένη, ὅπως θέλουμ' ἐμεῖς, δὲν  
εἶναι καλὴ γιὰ τὴν ποίησι, ἀλλὰ χρησιμεύει γιὰ τὴν  
εὐγένεια τῆς πεζογραφίας. Πῶς; ἐσεῖς ἀνεβαίνετε ἔς  
τὸν Ὅμηρο καὶ ἔς τὸν Αἰσχύλο ποδοπατῶντας τὸ

σῶμα τὸ νεκρὸ τῆς ποιήσεως; Πῶς; ἡ εὐγένεια τοῦ  
πεζοῦ λόγου ἔγινεν ἐχθρὸς τοῦ ποιητικοῦ; Ἡ παλαιὰ  
σχολὴ ἤθελε τὴ γλῶσσα τοῦ στίχου χωρισμένην ἀπὸ  
τὴν ἔκφρασι τοῦ πεζοῦ λόγου, ὡς πρὸς τὸ ὕψος, καὶ  
σεῖς τὸ ζητεῖτε ἀντίστροφα; Αὐτὴ ἡ ἀναποδογυρι-  
σμένη σχολαστικότης εἶνε πρόοδος; Ἐνα ἔθνος, τῶν  
Ἑλλήνων τὸ ἔθνος, ὠφρανεμένο ἐξ αἰτίας σας ἀπὸ  
κάθε ἐλπίδα ποιήσεως; Ὅ,τι Ἴρλανδοὶ καὶ Σκῶτοι  
θὰ ἀνατρίχιαζαν μόνον νὰ στοχασθοῦν, τὸ λέγουν  
μὲ καύχημα Ἑλληνες; Καὶ δὲν βλέπετε ὅτι ἕνας  
λαός, ποῦ νὰ ἦταν ἀποκλεισμένη ἀπὸ τὴ γλῶσσα  
τοῦ ἡ ποίησις, θὰ ἦταν ὁ Κάλν τῶν λαῶν;

Οἱ λόγιοι νὰ λέγουν ἕνός λαοῦ δὲν θ' ἄχῃς ποίησι;  
Οἱ λόγιοι νὰ οἰκοδομήσουν μία γλῶσσα, ν' ἀνα-  
στήσουν μία γλῶσσα; Καὶ ποιὸς εἶν' ἐκεῖνος ποῦ  
εἶδε ποτὲ πῶς γίνονται οἱ γλώσσαις, πῶς ὁ σπόρος  
ποῦ πέφτει ἔς τὸ χῶμα πιάνει καὶ ἀγάλι ἀγάλι γεν-  
νοβολᾷ καὶ γίνεται λόγος; Ποιὸς εἶναι ποῦ ἢμ-  
πορεῖ νὰ μοῦ δείξῃ μία μηχανὴ νὰ κατασκευάζῃ  
τὰ φύλλα τῆς πορτοκαλλιάς, τὰ φύλλα τοῦ ρό-  
δου; Ἡ φύσις δὲν δουλεύει τὰ μεγάλα τῆς ἔργα  
καθὼς ὁ ξυλουργὸς τὰ πλουμίδια τοῦ ἡ ὁ ράφτης  
τὸ καθαλίει. Ὁ ἄνθρωπος ἢμπορεῖ νὰ βάλῃ ἀπὸ  
δικό του ἔς τὸ σπέρμα ποῦ κρύβεται μόνον τὸν ἰδρωτα  
καὶ τὸ κόπρισμα, ἔπειτα, ὅταν ὁ καρπὸς ὠριμάσῃ,  
νὰ τὸν κόψῃ καὶ μὲ τὰ φύλλα καὶ τ' ἄνθη νὰ  
πλέξῃ στεφάνια, ἀλλ' ἂν μὲ τὰ σιδεράκια τοῦ θε-  
λήσῃ νὰ πειράξῃ, νὰ διορθώσῃ τὸ βλάστημα ποῦ  
μορφώνεται μὲς τὸν κόρφο τῆς γῆς καὶ μόνον οἱ  
ἄνεμοι κι ὁ οὐρανὸς τὸ γνωρίζουν, ὁ σπόρος δὲν  
θὰ ἰδῇ ποτέ του τὸ φῶς. Τοῦ Σωκράτους ὁ λόγος  
ἐμαίευσεν τὴν ἀλήθεια ποῦ ἦταν ἔτοιμη νὰ προβάλῃ  
ἔς τὸ φῶς, ἀλλ' ὅποιος ταραξεί τὴ σύλληψι καὶ  
προλαβαίνει τὴν ὥρα, θανατόνει καὶ τὸ ἄμορφο  
πλάσμα καὶ τὴ μητέρα.

Ἄπ' ὅταν εἶναι κόσμος ὁ κόσμος, ταῖς γλώσσαις  
οἱ λαοὶ ταῖς ἔκαμαν πάντοτε, καὶ οἱ βασιλεῖς ποῦ σὲ  
τόσα καὶ τόσα ἀνακατεῦνται, δὲν ἀνακατεῦθησαν  
ἐς τὴ γραμματικὴ παρὰ γιὰ νὰ τὴν διδάξουν ἀπαράλ-  
λαχτη ὅπως τὴν ἔμαθαν καὶ μὲ τοῦτο νὰ φτωχο-  
ζήσουν. Χαρίσετε τοῦ λαοῦ κἂν τὴ γλῶσσα τὸν  
ὀνομάζετε κυρίαρχο, ἀφήσετέ του κἂν τὸ σκῆπτρο  
τῆς γλώσσας.

Εἶναι τοῦτο καθαυτὸ ἕνα ἄσπλαγχο περιγέλα-  
σμα. Θᾶλεγεσ ὅτι ἀπ' ὅταν ἐχρίσθη ὁ λαὸς βασι-  
λέας, ὅλοι συναγροικοῦνται νὰ τὸν χαλάσουν, καὶ  
πρῶτοι οἱ αὐλικοὶ του. Τὸν ἔκαμαν ἐκλογέα τῶν  
βουλευτῶν καὶ τοῦ ἀρνούνται τὴν ἐλευθερίαν τοῦ  
λόγου, ἢμπορεῦνται τὴ γλῶσσα ἔς τὸ στόμα του.  
Θᾶλεγεσ ὅτι τὸ νὰ γράφεται κάλλιο ἢ γλῶσσα τῶν  
πεθαμένων παρὰ ἢ γλῶσσα τῶν ζωντανῶν εἶνε ἕνα  
ζήτημα ἀπλῶς ἀκαδημαϊκὸ, ὅμοιο μὲ τὰ παιγνί-  
δια ποῦ παίζουν οἱ προκομμένοι τῆς Κίνας μ' αὐτὴ  
τὴν ἀτελείωτη γλῶσσα τους. Σᾶν νὰ ἦταν τὸ ζή-  
τημα ἄσχετο μὲ τὰ χρέη καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ  
λαοῦ, μὲ τὸν προορισμὸ τῆς ψυχῆς.

\*

Σεῖς ἐπαινεῖτε τὸ λαὸ καὶ τὸν προσβάλλετε  
καταφρονῶντας ἐκείνη τὴ γλῶσσα, ὅπου αὐτὸς ἐμ-

πιστεύθηκε γιά αἰῶνες ταις πονεμένας ἐλπίδες του, τῆ γλώσσα πού ἔκαμε αὐτός ἐγγύτρα τῆς ἀθανασίας του, πού ἔθρεψε μέ τὰ δάκρυά του καί μέ τό αἷμα του. Καί ποιοί εἶσθε σεις πού θέλετε νά τοῦ ἀρπάξετε ἢ νά χωρίσετε 'ς τή μέση τήν ψυχὴ τῆς ψυχῆς του; Καί ἂν ἦσασθε ἀκόμη ἐνσαρκωμένη ἢ Στοά καί τῶν Σοφῶν ἢ Πλειάδα, ποιοί εἶσθε ἐμπρός 'ς ἓνα λαόν ὀλόκληρο σεις; Ὅ,τι οἱ Τούρκοι δὲν ἔκαμαν, ἔπρεπε σεις νά προσπαθήσετε νά τὸ κάμετε; Ἄν εἶναι ἡ μοῖρα του νά ξαναμιλήσῃ τὴν ἀρχαία, ἐπιβάλετέ του ρητῶς νά λαλή τὴν ἀρχαία, κάμετε κάθε ἐργαστήρι, κάθε καλύβι ἀκαδημία, ἀλλὰ μὴ τοῦ φτιάνετε μίγματα εἰδεμῆ, ἐνῶ τὸ Ἔθνος ὀλόκληρο εἶχε, κληρονομία πολυτιμη, μία γλώσσα, σεις θά κάμετε νά προβάλουν πενήντα, θά τὸν χωρίσετε, ὅπως δὲν ἦταν ποτὲ χωρισμένος, θά τὸν καταστήσετε νά εἶναι ξένος 'ς τὸν ἑαυτό του, νά μὴ γνωρίζῃ ἢ ν' ἀμφιβάλλῃ γιά τὴν Ἰδέα του.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΛΟΣΓΟΥΡΟΣ

## Ἡ ΕΠΤΑΠΥΛΟΣ ΘΗΒΗ<sup>1</sup>

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ

Ὁ περιηγητὴς οὗτος, Ἡρακλείδης ὁ κριτικὸς καλούμενος, τοῦ ὁποίου ἀποσπάσματα μόνον δυστυχῶς σώζονται ἐκ τινος πολυῦ ἀξιολόγου Ὀδοιπορικοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἤκμασε κατὰ τὸν Ἰον πρὸ Χριστοῦ αἰῶνα (περὶ τὰ 250), γράφει δὲ ἐξ αὐτοψίας προφανῶς περὶ τῶν Θηβῶν τῆς ἐποχῆς του τὰ ἐξῆς: «Ἡ πόλις τῶν Θηβῶν ἐν μέσῳ τῆς τῶν Βοιωτῶν κεῖται χώρας, περίμετρον ἔχουσα σταδίων Ὀ'. πᾶσα δ' ὀμαλή· στρογγύλη μὲν τῷ σχήματι, τῇ χροῇ δὲ μελάγγειος· ἀρχαία μὲν οὖσα, καινῶς δ' ἐρρυμοτομημένη διὰ τὸ τρεῖς ἡδῆ, ὡς φασιν αἱ ἱστορίαι, κατεσκάφθη διὰ τὸ βάρος καί τὴν ὑπερῆρανίαν τῶν κατοικούντων. Καί ἵπποτρόφος δὲ ἀγαθὴ, κάθυδρος πᾶσα, γλωρὰ τε καί γεώλορος, κηπεύματα ἔχουσα πλεῖστα τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι πόλεων. Καί γὰρ ποταμοὶ ῥέουσι δι' αὐτῆς δύο τὸ ὑποκείμενον τῇ πόλει πεδίον πᾶν ἀρδεύοντες». Ἡ περιγραφή ἀρμόζει ὠραία εἰς τὴν φύσιν τῆς χώρας καί τὴν θέσιν τῆς πόλεως, ἐκ πρώτης δὲ ὄψεως καί τὸ μέγεθος αὐτῆς ὄχι μόνον διόλου δὲν φαίνεται ὑπερβολικόν, ἀλλὰ καί ὁλως διόλου ἀνάλογον πρὸς τὰ ὄρια, τὰ ὁποῖα ὑποδηλοῖ ὁ περιηγητὴς διὰ τῶν λόγων του ὅτι «ποταμοὶ ῥέουσι δι' αὐτῆς δύο». Διότι βεβαίως οἱ ποταμοὶ οὗτοι δὲν δύνανται νά εἶνε ἄλλοι ἢ ἡ Δίρκη καί ὁ Ἰσμηνός, ἐπειδὴ τρίτον ῥεῦμα δὲν ὑπάρχει οὔτε ἀναφέρεται ἐπὶ τινος ὑπάρξαν, τὴν δὲ ξηρὰν ῥευματιὰν τῆς κοίτης ὁδοῦ, δι' ἧς τὸ πολὺ ἐν βροχεραῖς ἡμέραις ὀλίγον ὕδωρ δύναται νά ῥεῦσῃ, δὲν ἦτο δυνατόν ὁ Ἡρακλείδης νά ἐκλάβῃ καί ὀνομάσῃ ποταμόν. Ὁ Φαβρίκιος πιστεύει ἀληθῶς τοῦτο, ἀλλὰ μὲ τὴν γνώμην του δὲν θά συμφωνήσῃ νομίζω



Ἡ Βασίλισσα Ὀλγα

Εἰκὼν ἐκ τῆς Νέας Ἑλλάδος κατὰ νεωτάτην φωτογραφίαν

κανεῖς. Οὔτε οἱ φυσικοὶ ὄροι τόσον ἀνετράπησαν, ὥστε νά ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ σημερινὸς ξηρὸς λάκκος, δι' οὗ μάλιστα ἔφερεν εἰς τὴν κάτω πόλιν ἡ ὁδὸς ἀπὸ μιᾶς τῶν σπουδαιοτάτων αὐτῆς πυλῶν ἢ το ἄλλοτε ποταμοῦ κοίτη, οὔτε ὁ Ἡρακλείδης τόσον ἐπιπολαιῶς ἠδύνατο νά βλέπῃ ὀφθαλμοφανῆ πράγματα, ποταμόν ὀνομάζων τὸν ξηρόλακκον, τὸν Ἰσμηνόν δὲ παραβλέπων. Τὸ ὑποκείμενον τῇ πόλει πεδίον καί τότε καί σήμερον ἀρδεύουσιν ἡ Δίρκη καί ὁ Ἰσμηνός, κανὲν δὲ ἄλλο ὕδωρ, διότι αἱ πηγαὶ Χλεβίνα καί ἡ τῶν Ἀγίων Θεοδώρων, ποταμίου δίκην ῥέουσα, ἡ μὲν χύνεται εἰς τὴν Δίρκην, ἡ δὲ εἰς τὸν Ἰσμηνόν. Ἄν τις δὲ ἤθελε νά ἐνισχύσῃ τοῦ Ἡρακλείδου τὴν μαρτυρίαν περὶ τῆς ὑπὸ τῶν δύο ποταμῶν διαρροεομένης πόλεως, θ' ἀνέφερε καί τὸ ἐν ἀποσπάσματι τῆς Εὐριπιδείου Ἀντιόπης λεγόμενον περὶ τῆς Δίρκης ἥτις

δίεσιν ἄστεως  
πεδία τὰ Θήβης ὕδασιν ἐξάρδων ἀεί·

ἀλλ' οὔτε εἰς ταύτην τὴν ποιητικὴν περιγραφὴν νομίζω ὀρθόν ν' ἀποδοθῇ τοπογραφικῆς εἰδήσεως ἀξία, οὔτε ἐκ τῆς τοῦ Ἡρακλείδου ἐπιτρέπεται νά ἐξαχθῇ τόσον εὐκόλως καί ταχέως ἀπολύτως θετικὸν συμπέρασμα.

Ἰνα ἐρμηνεύσωμεν ὀρθῶς τοῦ Ἡρακλείδου τὴν περιγραφὴν πρέπει νά πεισθῶμεν πρῶτον ἐντελῶς περὶ τοῦ τί εἶχε κυρίως πρὸ ὀφθαλμῶν του ὁ περιηγητὴς, ἂν ἔβλεπε δηλαδὴ πράγματι ἐνώπιόν του πόλιν περιτειχισμένην καί ποίαν κυρίως, πόλιν μετὰ τῆς ἀροπόλεως ἢ ἄνευ αὐτῆς ἢ ταύτην μόνην. Τὴν σκέψιν δὲ ταύτην ἐμβάλλει εἰς ἡμᾶς ὄχι μόνον ἢ περὶ τῶν τυχῶν τῆς πόλεως ἀπὸ τῆς ἐπὶ Ἀλεξάν-